शाखा अधिकृत, स्थानिय तह ६, नायव सुब्बा, स्थानिय तह ५, खरिदार, स्थानिय तह ४ लगायतका अन्य महत्वपुर्ण परिक्षाको लागि समेत अति उपयोगी अध्ययन साम्रगीहरु

→नेपालको आर्थिक अवस्था←

नेपालको अर्थतन्त्रको स्वरूप

- नेपालले मिश्रित अर्थ व्यवस्थालाई अवलम्बन गरेको छ
- पुँजीवादी अर्थ व्यवस्था र समाजवादी अर्थ व्यवस्थाको मिश्रित रूप
- मिश्रित अर्थव्यवस्थाको प्रतिपादन - जे. एम. किन्स
- विश्वमा बजेटको सुरुवात - बेलायत (रोबर्ट वालपोल) (सन् १७३३)
- नेपालमा बजेटको सुरुवात - वि. सं. २००८ माघ २१ (प्रधानमन्त्री मातृका प्रसाद कोइराला)
- सर्वप्रथम बजेट प्रस्तुत गर्ने अर्थमन्त्री - सुवर्ण शमशेर
- नेपाल संविधानको धारा ११९ नेपाल सरकारको अर्थमन्त्रीले हरेक वर्ष जेठ १५ मा संघीय संसदमा बजेट पेश गर्नुपर्ने संवैधानिक व्यवस्था रहेको
- आ.व. २०८२/८३ को कुल बजेट - १९ खर्ब ६४ अर्ब ११ करोड
- आ. व. २०८२/८३ को बजेट अनुसार आर्थिक वृद्धि ६% र मुद्रास्फिति ५.५% मा सिमित रहने अनुमान
- सन् २०२३-२०३२ लाई पर्यटक दशकको रूपमा मनाइने
- नेपाललाई सर्वप्रथम वैदेशिक सहयोग गर्ने राष्ट्र - अमेरिका (सन् १९५१)
- नेपाललाई सबैभन्दा बढी वैदेशिक सहयोग गर्ने राष्ट्र - जापान
- नेपालमा वैदेशिक सहयोगमा सञ्चालन भएको पहिलो कार्यक्रम - त्रिभुवन ग्राम विकास कार्यक्रम

विद्या मन्दिर

- नेपालमा कागजी नोटको सुरुवात - वि. सं. २००२ असोज १ (निष्कासन गर्ने निकाय - सदर मुलुकी खाना)
- नेपाल राष्ट्र बैङ्कको स्थापना - वि. सं. २०१३ वैशाख १४
- नेपाल राष्ट्र बैङ्कबाट सर्वप्रथम नोट निष्कासन भएको - वि. सं. २०१६ फागुन ७
- नेपालमा पोलिमर नोटको सुरुवात - वि. सं. २०५९ असोज १४
- नेपालमा हालसम्म प्रचलनमा आएका नोटहरू - ११ वटा
- नेपाल धितोपत्र बोर्डको स्थापना - वि. सं. २०५० जेष्ठ २५
- नेपालमा धितोपत्र कारोवारको सुरुवात - वि. सं. २०५०

केही महत्वपूर्ण शब्दावलीहरू

- **Inflation -** लगातार रूपमा मुल्य वृद्धि हुँदै जाने अवस्था
- **Deflation -** अर्थ व्यवस्थामा आर्थिक क्रियाकलाप कम हुँदै जाने अवस्था
- **Bull & Bear -** सेयर बजारसँग सम्बन्धित
- **zero-net-aid -** मुलुकको अर्थ व्यवस्था सवल भई वैदेशिक सहयोग नचाहिने अवस्था
- **Soft loan -** लामो समयका लागि कम ब्याजदरमा प्राप्त हुने ब्याज

- संयुक्त राष्ट्रसंघीय विकास कार्यक्रम (UNDP) को प्रतिवेदन अनुसार सन् २०२५ मा नेपालको मानव विकास सुचकाङ्क (HDI) - ०.६२२
- नेपालको स्थान — १४६ औं
- विश्व पर्यटन दिवस - सेप्टेम्बर २७

योजनाबद्ध विकास

- विश्वमा योजनाबद्ध विकासको सुरुवात गर्ने देश — रुस
- रुसले सर्वप्रथम सन् १९२८ मा ल्याएको योजना — पापतिलेका
- नेपालमा योजनाबद्ध विकासको सुरुवात - वि. सं. २०१३ (प्रधानमन्त्री टंक प्रसाद आचार्यको पालामा)
- नेपालमा हालसम्म कार्यान्वयन भएका योजनाहरू - १६ वटा
  - पञ्चवर्षीय योजना - ११ वटा
  - त्रिवर्षीय योजना - ५ वटा
- **Plan Holiday:** योजना नबनि खाली रहेको वर्ष **(वि. सं. २०१८, २०४७ र २०४८)**
- राष्ट्रिय योजना परिषदको स्थापना - वि. सं. २०१७
- राष्ट्रिय योजना परिषदलाई राष्ट्रिय योजना आयोग बनाइएको - वि. सं. २०२५
- राष्ट्रिय योजना आयोगको अध्यक्ष - प्रधानमन्त्री

नेपालका हालसम्मका योजनाहरू

१. प्रथम पञ्चवर्षीय योजना (वि.स. २०१३ - वि.स. २०१८)

- वि. सं. २०१३ असोज १ देखि सुरुवात
- रु ३३ करोड खर्च गर्ने लक्ष्य राखिएकोमा रु २१ करोड ४४ लाख (६५%) मात्र खर्च भएको
- सबैभन्दा धेरै यातायात र सञ्चार क्षेत्रलाई प्राथमिकता दिइएको
- वैदेशिक सदस्यता प्राप्त

२. दोस्रो त्रिवर्षीय योजना (वि.स. २०१९ - वि.स. २०२२)

- Preparatory plan भनेर चिनिने
- ६० करोड खर्च गर्ने लक्ष्य राखेकोमा ९९% खर्च भएको
- सबैभन्दा धेरै खर्च भएको योजना
- वैदेशिक ऋण लिन सुरु गरिएको (२०१८ बाट)
- देशव्यापी गणना र कृषि गणनाको सुरुवात
- उद्योग तथा कृषि कर्जाको सुरूवात

३. तेस्रो पञ्चवर्षीय योजना (वि.स. २०२२ - वि.स. २०२७)

- २५० करोड खर्च गर्ने लक्ष्य राखेकोमा ७१.२% खर्च भएको
- अर्थतन्त्रलाई ३ भाग(सरकारी, निजी र पञ्चायति) गरि विभाजन गरिएको
- राष्ट्रिय आयलाई दोब्बर पार्ने लक्ष्य राखिएको (१५ वर्षमा)
- सामाजिक असमानता अन्त्य गर्ने लक्ष्य राखिएको

४. चौथो पञ्चवर्षीय योजना (वि.स. २०२७ - वि.स. २०३२)

- शोषण रहित समाजको निर्माण गर्ने लक्ष्य राखिएको
- विकासक्षेत्रको अवधारणा सुरुवात
- ३५४ करोड खर्च गर्ने लक्ष्य राखेकोमा ९०% खर्च भएको

५. पाँचौ पञ्चवर्षीय योजना (वि.स. २०३२- वि.स. २०३७)

- प्रादेशिक विकासको अवधारणा अवलम्बन
- सर्वप्रथम स्वास्थ्य सम्बन्धि नीतिको अवलम्बन
- सर्वप्रथम अधिकतम र न्यूनतम खर्चको अवधारणा लिइएको
- व्यापारमा विविधिकरण
- नेपालमा सन्तुलित विकासको योजना

६. छैटौं पञ्चवर्षीय योजना (वि.स. २०३७ - वि.स. २०४२)

- लक्ष्य भन्दा बढी आर्थिक वृद्धि हासिल भएको [६५.०९% खर्च]
- Eco-tourism को अवधारणा अबलम्बन
- SAFTA को परिकल्पना
- विकासमा महिला सहभागिताको सुरुवात
- भू-उपयोग सम्बन्धि नीति ल्याइएको
- वातावरण संरक्षण सम्बन्धी विषयको अवधारणा
- आधारभूत आवश्यकता सम्बन्धी अवधारणा
- निजीकरणको सुरूवात
- कृषि, सिंचाइ र वन क्षेत्रमा सबैभन्दा बढी रकम विनियोजित

७. सातौं पञ्चवर्षीय योजना (वि.स. २०४२ - वि.स. २०४७)

- वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन (EIA) को सुरुवात तथा वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन (EIA) को विकासमा महिलाको सहभागिता
- विकेन्द्रीकरणलाई आत्मसाथ

८. आठौं पञ्चवर्षीय योजना (वि.स. २०४९ - वि.स. २०५४)

- राज्यकेन्द्रित अवधारणाबाट निजी क्षेत्र केन्द्रित अवधारणाको अवलम्बन [सरकारी - ३५.९% / निजी - ६४.१%]
- योजना निर्माणमा Bottom up approach अवधारणाको सुरुवात
- दिगो विकासको अवधारणालाई अवलम्बन गरिएको
- वातावरण शिर्षकमा वजेट विनियोजन
- आर्थिक सुशासनको अवधारणा

९. नवौं पञ्चवर्षीय योजना (वि.स. २०५४ - वि.स. २०५९)

- २० वर्षे दीर्घकालिन अवधारणा सहित तयार पारिएको
- सुशासनको अवधारणा अवलम्बन
- गरिबी निवारण गर्ने लक्ष्य राखिएको
- गरिबीलाई ३२% मा झार्ने लक्ष्य राखेकोमा ३८% मा सिमित भएको

१०. दशौं पञ्चवर्षीय योजना (वि.स. २०५९ - वि.स. २०६४)

- नवौं र दशौं योजनामा दोहोरिएको एकमात्र उद्देश्य - गरिबी निवारण
- अपेक्षित वृद्धिदर र सामान्य वृद्धिदर गरि २ प्रकारका लक्ष्य निर्धारण गरिएको
- अनुगमन र मूल्याङ्कनलाई प्रभावकारी बनाउन कार्यक्रम सोच तालिकाको निर्माण

११. एघारौं त्रिवर्षीय योजना (वि.स. २०६४ - वि.स. २०६७)

- देशमा विद्यमान बेरोजगारी, गरिबी र असमानताको अन्त्य गर्दै दिगो शान्ति स्थापनामा सहयोग पुऱ्याउने लक्ष्य राखिएको

१२. बाह्रौं त्रिवर्षीय योजना (वि.स. २०६७ - वि.स. २०७०)

- रोजगार केन्द्रित समावेशी र समन्यायीक आर्थिक वृद्धि हासिल गरि गरिबी निवारणमा सहयोग पुऱ्याउने लक्ष्य

१३. तेह्रौं त्रिवर्षीय योजना (वि.स. २०७० - वि.स. २०७३)

- वि. सं. २०७९ सम्ममा नेपाललाई अति कम विकसित राष्ट्रबाट विकासशिल राष्ट्रमा स्तर उन्नति गर्ने लक्ष्य राखिएको

१४. चौधौं त्रिवर्षीय योजना (वि.स. २०७३ - वि.स. २०७६)

- नेपाललाई मध्यम आयभएको राष्ट्रमा पुऱ्याउने लक्ष्य राखिएको

१५. पन्ध्रौं पञ्चवर्षीय योजना (वि.स. २०७६ - वि.स. २०८१)

- दीर्घकालीन "**नेपालः समृद्ध राष्ट्र, सुखी नेपाली** "अवधारणालाई कार्यान्वयन गर्ने लक्ष्य
- ८ वटा दीर्घकालीन रणनीति तयार पारिएको
- समृद्ध तर्फ — ४ र सुख तर्फ — ६ वटा लक्ष्य निर्धारण गरिएको

१६. सोह्रौं पञ्चवर्षीय योजना (आ.व. २०८१/८२ - आ.व. २०८५/८६)

- हाल चालु आवधिक योजना
- दीगो विकास लक्ष्य (SDG) प्राप्तिका लागि ठोस कदमहरू चालिएको
- १६ औं योजना मन्त्रिपरिषदबाट पारित — वि.स. २०८१ जेठ १
- **सोच/नारा** — **सुशासन, सामाजिक न्याय र समृद्धि**
- राष्ट्रिय योजना आयोगबाट अवधारणा पत्र पारित — वि.स. २०८० साउन १७
- **लक्ष्य** — ४० वटा
  (**सुशासन** — १०, **सामाजिक न्याय** — १० र **समृद्धि** — २०)
- १६ औं योजनाले मुख्य प्राथमिकतामा राखेको विषय — **डिजिटल डाटावेस र ई-गभर्नेन्स**
- कुल अनुमानित लागत — १११ खर्ब ८४ अर्ब २३ करोड
  सार्वजनिक — ३३ खर्ब ७७ अर्ब
  निजी — ७५ खर्ब १५ अर्ब
  सहकारी — २ अर्ब ९० करोड

१६ औं योजनाका परिणात्मक लक्ष्य

सुशासनका राष्ट्रिय लक्ष्य

क्र.स.	सूचक	एकाई	आ.व. २०७९/८० को स्थिति	आ.व. २०८५/८६ को लक्ष्य
१	विधिको शासन सूचकाङ्क	सूचकाङ्क	०.५२	०.८०
२	विश्वव्यापी प्रतिस्पर्धी सूचकाङ्क	सूचकाङ्क	५२	६५
३	भ्रष्टाचार न्यूनीकरण अनुभूति सूचकाङ्क	सूचकाङ्क	३५	४३
४	विद्युतीय सरकार विकास सूचकाङ्क	सूचकाङ्क	०.५१२	०.६००
५	निर्वाचन मतदाताको सहभागिता	प्रतिशत	६२	८५
६	अदालतमा दर्ता भएका मुद्दाको फछ्र्यौट	प्रतिशत	६४	७५
७	कुल विनियोजनमा खर्चको अनुपात	प्रतिशत	८०	९०
८	बेरुजु (कुल गार्हस्थ्य उत्पादनको अनुपातमा)	प्रतिशत	१०.९	५
९	राष्ट्रिय परिचय-पत्र नम्बर प्राप्त गरेका नेपाली नागरिक	प्रतिशत	६३.४	९०
१०	पाँच वर्षमुनिका बालबालिकाको जन्म दर्ता	प्रतिशत	७४	१००

सामाजिक न्यायका राष्ट्रिय लक्ष्य

क्र.स.	सूचक	एकाई	आ.व. २०७९/८० को स्थिति	आ.व. २०८५/८६ को लक्ष्य
१	असमानता समायोजित मानव विकास सूचकाङ्क	सूचकाङ्क	०.४२४	०.६००
२	उपभोगमा आधारित जिनी गुणक	गुणक	०.३००	०.२८०
३	सम्पत्तिमा आधारित जिनी गुणक	गुणक	०.२४	०.२२
४	उच्च खाद्य असुरक्षाको स्थितिमा रहेका परिवार	प्रतिशत	१.३	१
५	आधारभूत सामाजिक सुरक्षामा आवद्ध जनसङ्ख्या	प्रतिशत	३२	६०
६	लैङ्गिक विकास सूचकाङ्क	सूचकाङ्क	०.८८५	०.९६७
७	लैङ्गिक असमानता सूचकाङ्क	सूचकाङ्क	०.४९५	०.२२५
८	रोजगारीमा महिला र पुरुषको सहभागिता अनुपात	अनुपात	१ : १.७	१ : १.२
९	बाध्याकारी श्रमको दर (१५ वर्ष वा सो भन्दा माथि)	प्रति हजार	१.२	०
१०	महिलाको नाममा घर वा जग्गा वा घरजग्गा दर्ता गरेका परिवार	प्रतिशत	२३.८	३५

समृद्धिका राष्ट्रिय लक्ष्य

क्र.स.	सूचक	एकाई	आ.व. २०७९/८० को स्थिति	आ.व. २०८५/८६ को लक्ष्य
१	आर्थिक वृद्धिदर (आधारभूत मूल्यमा)	प्रतिशत	३.५	७.३
२	प्रतिव्यक्ति आय	अमेरिकी डलर	१४५६	२३५१
३	गरिबीको रेखामुनि रहेको जनसङ्ख्या (निरपेक्ष गरिबी)	प्रतिशत	२०.३	१२
४	उपभोक्ता मुद्रास्फीति	प्रतिशत	७.७	५
५	मानव विकास सूचकाङ्क	सूचकाङ्क	०.६०१	०.६५०
६	मानव सम्पत्ति सूचकाङ्क	सूचकाङ्क	७६.३	७८
७	आर्थिक तथा वातावरणीय जोखिम सूचकाङ्क	सूचकाङ्क	२९.७	२४
८	साक्षरता दर (५ वर्ष माथि)	प्रतिशत	७६.२	८५
९	अपेक्षित आयु (जन्म हुँदाको)	वर्ष	७१.३	७३
१०	३० मिनेटको दुरीमा स्वास्थ्य संस्थामा पहुँच भएको परिवार	प्रतिशत	७७	९०
११	उच्च मध्यमस्तरको खानेपानीमा पहुँच भएको घरपरिवार	प्रतिशत	२५.८	४५
१२	बेरोजगारी दर	प्रतिशत	११.४	५

१३	श्रम उत्पादकत्व	रु हजारमा	२४५	२७५
१४	कृषि वस्तुको औसत उत्पादकत्व (प्रमुख वाली)	मे.ट. प्रति हेक्टर	३.३	३.७
१५	बैंक तथा वित्तीय संस्थामा पहुँच पुगेको परिवार ।	प्रतिशत	६३	८५
१६	सडक घनत्व	कि.मि. प्रति व.कि.मि	०.६३	०.७७
१७	विद्युत उत्पादन (जलविद्युत तथा वैकल्पिक ऊर्जा जडित क्षमता)	मेगावाट	२९६२	११,७६९
१८	प्रतिव्यक्ति विद्युत उपभोग	किलोवाट घण्टा	३८०	७००
१९	विद्युत्मा पहुँच पुगेको जनसङ्ख्या	प्रतिशत	९६.७	१००
२०	इन्टरनेटमा पहुँच पुगेको जनसङ्ख्या	प्रतिशत	६९.२	९०

दीर्घकालिन सोचका प्रमुख परिमाणात्मक लक्ष्यहरू

क्र.स.	सूचक	एकाई	आ.व. २१००/०१ को लक्ष्य
१	आर्थिक वृद्धिदर (आधारभूत मूल्यमा)	प्रतिशत	१०.५
२	प्रतिव्यक्ति आय	अमेरिकी डलर	१२१००
३	गरिबीको रेखामुनि रहेको जनसङ्ख्या (निरपेक्ष गरिबी)	प्रतिशत	०
४	सम्पत्तिमा आधारित जिनी गुणक	गुणक	०.२५०
५	श्रमशक्ति सहभागिता दर (१५ वर्ष माथि)	प्रतिशत	७२
६	रोजगारीमा औपचारिक क्षेत्रको हिस्सा	प्रतिशत	७०
७	विद्युत उत्पादन (जडित क्षमता)	मेगावाट	४०,०००
८	विद्युत्मा पहुँच प्राप्त परिवार	प्रतिशत	१००
९	३० मिनेट सम्मको दुरीमा यातायात पहुँच भएको परिवार	प्रतिशत	९९

१०	राष्ट्रिय तथा प्रादेशिक लोकमार्ग	किमि	३६०००
११	इन्टरनेटमा पहुँच प्राप्त जनसङ्ख्या	प्रतिशत	१००
१२	अपेक्षित आयु (जन्म हुँदाको)	प्रतिशत	८०
१३	मातृ मृत्युदर (प्रति लाख जीवित जन्ममा)	जना	२०
१४	पाँच वर्ष मुनिको बाल मृत्युदर (प्रति हजार जीवित जन्ममा)	जना	८
१५	साक्षरता दर (५ वर्ष माथि)	प्रतिशत	९९
१६	उच्च शिक्षामा कुल भर्नादर	प्रतिशत	४०
१७	उच्च मध्यमस्तरको खानेपानी सुविधा पुगेको जनसङ्ख्या	प्रतिशत	९५
१८	आधारभूत सामाजिक सुरक्षामा आवद्ध जनसङ्ख्या	प्रतिशत	१००
१९	लैङ्गिक विकास सूचकाङ्क	सूचकाङ्क	०.९९
२०	मानव विकास सूचकाङ्क	सूचकाङ्क	०.७६०

नेपालमा विकासका पूर्वाधारहरू

१) कृषि(Agriculture)

- नेपालको अर्थ व्यवस्थाको मुख्य आधार
- कृषिलाई Engine of Growth भनेर चिनिने
- नेपालको कुल GDP मा कृषि क्षेत्रको योगदान - २५.१६ प्रतिशत
- श्रमशक्ति सर्वेक्षण २०२१ अनुसार नेपालमा कृषिमा आवद्ध जनसंख्या - ५०.४%
- पछिल्लो १० वर्षमा कृषि क्षेत्रमा वृद्धिदर (औषत) - २.९%
- नेपालमा खेतीयोग्य भूमी - १७.९७%
- नेपालमा कुल खेतीयोग्य भूमीमा सिचाई सुविधा उपलब्ध भूमी - ६६% (करिब)
- कृषिमा आधारित मुलुकहरूमा निर्धारण गरिएको प्रतिव्यक्ति खेतीयोग्य भूमी - ०.१३ हेक्टर

कृषिसँग सम्बन्धित केही मितिहरू:

- नेपालमा कृषि गणनाको सुरुवात - २०१८ (१०/१० वर्ष)
- नेपालमा भूमी सुधार ऐन ल्याइएको - वि. सं. २०२१
- भूमी सुधार बचत संस्थाको स्थापना - वि. सं. २०२३
- कृषि विकास बैंकको स्थापना - वि. सं. २०२४ माघ ७
- नेपाल कृषि अनुसन्धान परिषद् (NARC) को स्थापना - वि.सं. २०४८
- राष्ट्रिय कृषि व्यवसाय नीति जारी - वि. सं. २०६३
- नेपाल जिन बैङ्कको स्थापना - वि. सं. २०६७ असोज २१ (खुमलतार, ललितपुर)
- नेपालमा कृषि बिमाको सुरुवात - वि. सं. २०६९
- राष्ट्रिय भू-उपयोग नीति - वि. सं. २०६९

- राष्ट्रपति सर्वोत्कृष्ट कृषक पुरस्कारको स्थापना - वि. सं. २०७२ (सर्वप्रथम प्राप्त गर्ने - कालु हमाल, कैलाली)

केही बस्तुको उपनामहरू

- Red apple, Love apple - गोलभेडा
- Yellow living gold – यार्सागुम्बा
- Green Gold – चिया
- Black Diamond – कोइला
- Black Gold – मरिच
- Green Gold Plant – बास
- Yellow Cake - युरेनियम
- खोल्साको सुन — अलैंची
- सेतो सुन — कपास
- वाणिज्यको थैलो — जुट
- वाणिज्यको खैरो कागज — सनपाट
- विश्वको पहिलो नगदेबाली — चिया
- हरियो तेल - अडिर
- नेपालमा चिया खेतीको सुरुवात - वि. सं. १९२० (गजराजसिंह थापाले चीनबाट लिएका)
- नेपालको पहिलो टि स्टेट - बुधकरण टि स्टेट (वि. सं. २०१६)
- नेपालमा चिया क्षेत्र घोषणा - वि. सं. २०३९ (५ जिल्ला - झापा, इलाम, पाँचथर, धनकुटा, तेह्रथुम)
- राष्ट्रिय चिया दिवस - वैशाख १५(वि. सं. २०५४ बाट)
- नेपालमा कफि खेतीको सुरुवात - वि. सं. २०११ (गुल्मी)
- कफि दिवस - मंसिर १ (वि. सं. २०६२ बाट)
- नेपालमा रबर खेतीको सुरुवात - वि. सं. २०४७ (झापा)

- नेपालमा ट्राफल नामक च्याउ खेतीको सुरुवात
  - वि. सं. २०७० (रोल्पा)
- नेपालमा रेन्बो ट्राउट माछा पालनको सुरुवात
  - सन् १९९०, नुवाकोट
- नेपालमा आलु दिवस मनाइने ठाउँ - हेम्जा, कास्की
- नेपालमा एभोकाडो फलको व्यवसायिक खेती हुने जिल्ला - धनकुटा
- '८-अ' को जिल्ला - इलाम
- नेपालमा कपास खेती हुने जिल्ला - दाङ, बाँके, बर्दिया
- फलफूलको राजा - आप

एक गाउँ एक उत्पादन कार्यक्रम (OVOP)

- सुरूवात - जापान (सन् १९८०)
- अवधारणा ल्याउने व्यक्ति - मोरिहिको हिरामात्सु
- नेपालमा सुरुवात - सन् २००६ (आ.व.२०६३/६४)
- दोलखा जिल्लाबाट सुरुवात भई हाल ४२ जिल्लामा लागु
- उक्त कार्यक्रमको लोगो बनाउने व्यक्ति - नवज्योति सुवेदी

कार्यक्रम	जिल्ला	कार्यक्रम	जिल्ला
बेसार	सुनसरी	जराइलो	डोटी
अदुवा	सल्यान, पाल्पा	जैतुन	बाजुरा
अलैची	ताप्लेजुङ	लप्सी	भक्तपुर
सुपारी	झापा	रेन्बो ट्राउट	रसुवा र नुवाकोट
चिया	इलाम	बेल	बर्दिया
कफि	स्याङ्जा	मसुरो	बाके
अकबरे खुर्सानी	पाचथर	बासमती धान	चितवन
आप	सप्तरी	लोक्ता	दोलखा
माछा	धनुषा	टिमुर	म्याग्दी

केरा	कञ्चनपुर	**सुन्तला**	भोजपुर
जुनार	सिन्धुली र रामेछाप	**स्याऊ**	जुम्ला
किवी	मकवानपुर र इलाम		

नेपालका प्रमुख सिचाई आयोजनाहरू

१. वाणगंगा सिचाई आयोजना - कपिलवस्तु
२. चन्द्र नहर - सप्तरी (त्रियुगा नदीमा निर्मित)
३. मोहना सिचाई आयोजना - कैलाली
४. रानी जमरा कुलरिया - कैलाली
५. बबई सिचाई आयोजना - बर्दिया
६. सिक्ता सिचाई आयोजना - बाँके
७. मर्चवार सिचाई आयोजना - रूपन्देही
८. बट्टार सिचाई आयोजना - नुवाकोट
९. कमला सिचाई आयोजना - धनुषा र सिराहा

सातौं कृषि गणना २०७८

- कृषि गणना भएको मिति - वि. सं. २०७९ वैशाख ६ - जेठ १९
- नारा - कृषि गणनाको सार कृषि योजनाको पूर्वाधार
- नतिजा सार्वजनिक - वि. सं. २०८० भदौ २१
- कृषक परिवार - ४१३०७८९
  - पुरुष कृषक - ६७.६%
  - महिला कृषक - ३२.४%
- आफुले गरेको कृषि कार्यबाट वर्ष भरि खान पुग्ने कृषक परिवार-४५%

- सबैभन्दा बढी कृषि योग्य भूमि उपयोग गरिएका ५ जिल्लाः
  १. मोरङ
  २. झापा
  ३. सिराहा
  ४. सर्लाही
  ५. सप्तरी
- सबैभन्दा कम कृषि योग्य भूमि उपयोग गरिएका ५ जिल्लाः
  १. मनाङ
  २. मुस्ताङ
  ३. डोल्पा
  ४. रसुवा
  ५. हुम्ला
- सबैभन्दा बढी कृषि-भूमि उपयोग गरिएको प्रदेश - कोशी प्रदेश
- सबैभन्दा कम कृषि भूमि उपयोग गरिएको प्रदेश - कर्णाली प्रदेश
- सबैभन्दा बढी कृषक परिवार भएको प्रदेश - कोशी प्रदेश
- सबैभन्दा कम कृषक परिवार भएको प्रदेश - कर्णाली प्रदेश

२. उद्योग (Industry)

- नेपालमा कुल GDP मध्ये पछिल्लो ५ वर्षको उद्योग क्षेत्रको औषत योगदान - ५.६%
- आर्थिक वर्ष २०७९/८० अनुसारको सर्वेक्षणमा नेपालमा उद्योगको संख्या — ८९४७
- उद्योग परिषद्को स्थापना - वि.स. १९९३
- नेपालको पहिलो उद्योग - विराटनगर जुट मिल (१९९३)
- नेपाल बैंकको स्थापना - वि.स. १९९४ कार्तिक ३०
- सरकारी स्तरमा नेपाल कपडा र घरेलु इलम प्रचार अड्डाको स्थापना - वि.स. १९९६
- औद्योगिक विकास निगमको स्थापना - वि.स. २०१६
- सर्वप्रथम औद्योगिक नीति ल्याइएको - वि.स. २०१७
- हालको औद्योगिक नीति - वि.स. २०६७ जेठ २
- भैरहवालाई विशेष आर्थिक क्षेत्र घोषणा गरिएको - वि.स. २०७१ मंसिर २
- औद्योगिक प्रवर्द्धन बोर्डको अध्यक्ष - उद्योगमन्त्री वा राज्यमन्त्री
- एकद्वार समितिको संयोजक - उद्योग विभागका महानिर्देशक
- औद्योगिक नीति २०६७ अनुसार उत्पादनको प्रकृति र सेवाको आधारमा उद्योगलाई ९ भागमा विभाजन गरिएको
- औद्योगिक व्यवसाय ऐन २०७६ अनुसार उद्योगको वर्गीकरणः

(क) **<u>लघु उद्यमः</u>** घर जग्गा बाहेक बढीमा २० लाख सम्म स्थिर पुँजी भएको (उद्यमी सहित बढीमा ९ जना कामदार भएको)

(ख) **<u>घरेलु उद्योगः</u>** परम्परागत सीप र प्रविधिमा आधारित उद्योग

(ग) **<u>साना उद्योगः</u>** रु १५ करोड सम्म स्थिर पुँजी भएको

(घ) **मझौला उद्योगः** रु १५ करोड देखि ५० करोड सम्म स्थिर पुँजी भएको

(ङ) **ठुला उद्योगः** रु ५० करोड भन्दा बढी स्थिर पुँजी भएको

नेपालमा औद्योगिक क्षेत्रहरू

क्र.स	औद्योगिक क्षेत्रको नाम	स्थापना	स्थान	क्षेत्रफल (रोपनी)
१	बालाजु औद्योगिक क्षेत्र	वि.स. २०१६	काठमाडौं	६७०
२	हेटौडा औद्योगिक क्षेत्र	वि.स. २०२०	मकवानपुर	२८२९
३	पाटन औद्योगिक क्षेत्र	वि.स. २०२०	ललितपुर	२९३
४	धरान औद्योगिक क्षेत्र	वि.स. २०२९	सुनसरी	२०२
५	नेपालगन्ज औद्योगिक क्षेत्र	वि.स. २०३०	बाँके	२३३
६	पोखरा औद्योगिक क्षेत्र	वि.स. २०३१	कास्की	५०१
७	बुटवल औद्योगिक क्षेत्र	वि.स. २०३२	रुपन्देही	४३४
८	भक्तपुर औद्योगिक क्षेत्र	वि.स. २०३५	भक्तपुर	७१

९	वीरेन्द्रनगर औद्योगिक क्षेत्र	वि.स. २०३८	सुर्खेत	९०
१०	धनकुटा औद्योगिक क्षेत्र	वि.स. २०४१	धनकुटा	६३
११	गजेन्द्रनारायण सिंह औद्योगिक क्षेत्र	वि.स. २०४४	सप्तरी	२९४

- सबैभन्दा ठुलो औद्योगिक क्षेत्र - हेटौडा औद्योगिक क्षेत्र
- सबैभन्दा सानो औद्योगिक क्षेत्र - धनकुटा औद्योगिक क्षेत्र (हाल बन्द अवस्थामा रहेको)
- सञ्चालनमा रहेको मध्ये सबैभन्दा सानो औद्योगिक क्षेत्र - भक्तपुर औद्योगिक क्षेत्र
- सबैभन्दा बढी मानिसलाई रोजगारी दिएको औद्योगिक क्षेत्र - बालाजु औद्योगिक क्षेत्र

निर्माणाधिन / प्रस्तावित केही औद्योगिक क्षेत्रहरू

क.स.	प्रस्तावित औद्योगिक क्षेत्र	जिल्ला
१	मुर्तिया	सर्लाही
२	सबेला	धनुषा
३	मयुरधाम	मकवानपुर
४	छिन्टुटार	तनहुँ
५	च्याङ्लीटार	गोरखा
६	मोतिपुर	रुपन्देही
७	लक्ष्मीपुर	दाङ
८	साताखानी	सुर्खेत
९	दैजी	कञ्चनपुर

विद्या मन्दिर

३. व्यापार (Trade)

- व्यापारलाई आधुनिक विश्वको मेरुदण्ड भनेर चिनिने ।
- नेपालसँग दोहोरो करमुक्ति सम्झौता भएको राष्ट्र - ११ वटा
  पहिलो - भारत (सन् १९८७), पुनः सम्झौता (सन् २०११ Nov 27)
  अन्तिम - बंगलादेश (सन् २०१५ जनवरी २९)
- नेपालसँग बिप्पा (BIPPA) सम्झौता भएका राष्ट्र - ६ वटा
  * फ्रान्स (सन् १९८३ मे २)
  * जर्मनी
  * बेलायत
  * मौरिसस
  * फिनल्याण्ड
  * भारत (सन् २०११ अक्टोबर २१)

- विश्व व्यापार संगठन (WTO)
  - WTO को पूर्ववर्ती संस्था GATT को स्थापना - सन् १९४८ जनवरी १
  - GATT लाई WTO मा रूपान्तरण - सन् १९८५ जनवरी १
  - प्रधान कार्यालय - जेनेभा, स्विजरल्याण्ड
  - जम्मा सदस्य राष्ट्र — १६४ (अन्तिम राष्ट्र — अफगानिस्तान)
  - नेपालले WTO को सदस्यता प्राप्त गरेको - सन् २००४ अप्रिल २३ (१४७ औं राष्ट्र)
  - **Blue Box:** कृषि क्षेत्रको योगदान (WTO अनुसार)
  - **Dumping:** कम मूल्यमा वस्तुको विक्री गर्नु (WTO)

४. पर्यटन (Tourism)

- नेपाल आउने पर्यटकले अध्यागमन विभागबाट पदयात्राको अनुमति लिनुपर्ने
- नेपालमा सबैभन्दा बढी पर्यटकले पदयात्रा गर्ने क्षेत्र - अन्नपूर्ण संरक्षण क्षेत्र
- नेपालको पहिलो गाउँ पर्यटन केन्द्र — सिरूबारी स्याङ्जा
- लमजुङको घलेगाउँलाई सार्क राष्ट्रको नमुना गाउँ घोषणा गरिएको
- Send home a man: पर्यटन प्रवर्द्धनका लागि बाह्रौं योजनाले अवलम्बन गरेको
- भिजन-२००५: पर्यटन क्षेत्रसँग सम्बन्धित (अवधारणा ल्याउने व्यक्ति - टाकासी मियाहारा, जापान)
- दोलखा जिल्लामा High altitude sport training center को स्थापना गरिएको
- पर्यटन परिषदको अध्यक्ष - प्रधानमन्त्री
- विश्व पर्यटन दिवस - सेप्टेम्बर २७ (सन् १९८० देखि)

पर्यटनसँग सम्बन्धित महत्वपूर्ण मितिहरू

- नेपालमा सर्वप्रथम पर्यटन गुरुयोजना तयार पारिएको - सन् १९७२
- पर्यटन मन्त्रालयको स्थापना - वि.सं. २०३३
- पर्यटन प्रहरीको व्यवस्था - वि.सं. २०३५
- सर्वप्रथम पर्यटन नीति ल्याइएको - वि.सं. २०५२
- पर्यटन बोर्डको स्थापना - वि.सं. २०५५
- नेपालमा औपचारिक रुपमा Home stay को सुरुवात - वि.सं. २०६७ भाद्र १

- तेन्जिङ नोर्गे शेर्पा र एडमण्ड हिलारीद्वारा सर्वप्रथम सगरमाथाको सफल आरोहण - सन् १९५३ मे २९ (एडमण्ड हिलारी New Zealand का नागरिक हुन्)
- नेपाल भ्रमण वर्ष - सन् १९९८
- नेपाल गन्तव्य वर्ष - सन् २००२/०३
- नेपाल पर्यटन वर्ष - सन् २०११ (नाराः पर्यटनका लागि सँगसँगै)
- लुम्बिनी भ्रमण वर्ष - सन् २०१२

नेपाल भ्रमण वर्ष २०२०(Visit Nepal 2020)

- घोषणा - वि.स. २०७४ साउन १९
- नारा - Visit Nepal 2020, Lifetime Experience
- उदघाटन - सन् २०२० जनवरी १, दशरथ रंगशालमा राष्ट्रपति विद्यादेवि भन्डारीद्धारा भएको
- संयोजक - सुरज वैद्य
- लोगो बनाउने व्यक्ति - उद्धव रिमाल
- नेपाल भ्रमण वर्ष २०२० को मस्कटमा प्रयोग भएको प्रतिक चिन्ह - हिममानव यति
- नेपाल भ्रमण वर्ष २०२० को मस्कटको डिजाइनर - आङछिरिङ शेर्पा
- नेपाल भ्रमण वर्ष २०२० को लोगोमा राखिएका हिमालहरू - सगरमाथा र माछापुच्छ्रे

ग्रेट हिमालयन ट्रेल

- विश्वको सबैभन्दा लामो पदमार्ग
- लम्बाई - ४५०० कि.मि.
- चीन, नेपाल, भारत, पाकिस्तान, भुटान लगायतका देशमा पर्ने
- यसको नेपालमा पर्ने भाग - १७०० कि.मि.

नेपालको पर्यटनमा

- High season — October
- Low season — November
- Normal season — February
- Off season — March

विद्या मन्दिर

५. यातायात (Transportation)

- नेपालमा सार्वजनिक यातायातका साधनको प्रयोग - वि.सं.१९९६
- नेपालमा भाडाका सवारीबाट नेपालमा जाजत दस्तुर लिन सुरू
  - वि.सं. २०१७/०१८
- Cats Eye- राजमार्गमा रातमा टल्कने बत्ती

सडक यातायात

१.त्रिभुवन राजमार्ग (१८९ कि.मि.)

- नेपालको सबैभन्दा पुरानो राजमार्ग
- पहिलो वाइरोड भनेर चिनिने
- नेपालमा सर्वप्रथम कालोपत्रे भएको सडक
- यस राजमार्गले काठमाडौं विरगञ्जलाई जोड्छ
- भारतको सहयोगमा निर्माण

२.महेन्द्र राजमार्ग (१०२७.६७ कि.मि.)

- नेपालमा निर्माण सम्पन्न भएको सबैभन्दा लामो राजमार्ग
- पूर्व पश्चिम राजमार्ग भनेर चिनिने
- पहाडको २ र तराईको २० गरी २२ वटा जिल्लालाई छुने राजमार्ग
- महेन्द्र राजमार्गले नछुने तराइको जिल्ला - पर्सा
- महेन्द्र राजमार्गले छुले पहाडी जिल्ला - मकवानपुर र अर्घाखाची
- यस राजमार्गको सबैभन्दा बढी भाग पर्ने जिल्ला
  - बाके (८३.०२ कि.मि.)
- यस राजमार्गको सबैभन्दा कम भाग पर्ने जिल्ला
  - अर्घाखाची (४.१२ कि.मि.)

- यस राजमार्गको सबैभन्दा अग्लो भाग - पुस्मा, बाके
- यस राजमार्गको सबैभन्दा होचो भाग - इटहरी, सुनसरी
- **सहयोग गर्ने राष्ट्रहरू**
  - मेची-ढल्केबर ----------------- भारत
  - ढल्केबर-पथलैया --------------- रूस
  - हेटौडा-नारायणगढ ------------एसियाली विकास बैंक
  - नारायणगढ-वुटवल -------------- बेलायत
  - वुटवल-कोहलपुर-वनवासा --------- भारत

३. सिद्धार्थ राजमार्ग (१८१ कि.मि.)

- पोखरा-सुनौली जोड्ने राजमार्ग
- भारतको सहयोगमा निर्माण भएको

४. पृथ्वी राजमार्ग (१७४ कि.मि.)

- पोखरा-नौबिसे जोड्ने राजमार्ग
- चीनको सहयोगमा निर्माण भएको

५. अरनिको राजमार्ग (११३ कि.मि.)

- काठमाडौं-कोदारी जोड्ने राजमार्ग
- चीनको सहयोगमा निर्माण भएको

६. मध्य पहाडी लोकमार्ग (१७६५कि.मि.)

- पाँचथरको चियो भन्ज्याङबाट बैतडीको झुलाघाट सम्म
- जम्मा २६ जिल्लालाई छुने
- सबैभन्दा बढी भाग पर्ने - बागलुङ
- सबैभन्दा कम भाग पर्ने - ओखलढुङ्गा

७. वि.पि. राजमार्ग (१५८ कि.मि.)

- धुलिखेल-सिन्धुली हुदै बर्दिवास सम्म
- जापानको सहयोगमा निर्माण भएको

८. काठमाडौं चक्रपथ (२७.२ कि.मि.)

- चीनको सहयोगमा निर्मित
- प्रस्तावित बाहिरी चक्रपथको लम्बाईः ७२ कि.मि.

९.काठमाडौं-निजगढ फास्ट ट्र्याकः ७६ कि.मि.

नेपालमा रेल सेवा

- सुरूवात - वि.स. १९९३, जुद्ध शमशेरको पालामा
- जनकपुर-जयनगर रेलमार्ग - ५१ कि.मि.
- प्रस्तावित मेचिमहाकाली रेलमार्ग - ९४५ कि.मि.

नेपालमा पहिलो केवलकार

- मनकामना केवलकार
- लम्वाई - २.८ कि.मि.
- सञ्चालन — वि. स. २०५५ मंसिर ८
- मनकामना केवलकारले चितवन र गोरखा जिल्लालाई जोड्छ ।

नेपालमा हवाई सेवा

- नेपालमा सर्वप्रथम हवाई अवतरण - वि.स. २००६ वैशाख ११
- पहिलो पटक नेपालमा विमान दुर्घटना - वि.स. २०१७ कार्तिक २० (भैरहवा)
- नेपाल वायुसेवा निगमको स्थापना - वि.स. २०१५ असार १६
- नेपालमा निजी क्षेत्रमा स्थापित पहिलो वायु सेवा - नेपाल एयरवेज(२०४९)
- नेपालमा अन्तर्राष्ट्रिय वायु सेवा - २९ वटा (कम्पनी)
- नेपालमा आन्तरिक उडान भर्ने वायुसेवा - २१ वटा
- अग्लो स्थानमा रहेको विमानस्थल - स्याङबोचे, सोलुखुम्बु
- होचो स्थानमा रहेको विमानस्थल - विराटनगर, मोरङ
- सबैभन्दा साघुरो विमानस्थल - जिरी, दोलखा
- विश्वकै सबैभन्दा खतरनाक विमानस्थल - लुक्ला विमानस्थल (तेन्जिङ हिलारी विमानस्थल)

विद्या मन्दिर

नेपालका केही प्रमुख विमानस्थलहरू

क्र.स.	विमानस्थलको नाम	स्थान
१	सुकेटार विमानस्थल	ताप्लेजुङ
२	तुम्लिङटार विमानस्थल	संखुवासभा
३	रुम्जाटार विमानस्थल	ओखलढुङ्गा
४	बलेवा विमानस्थल	बागलुङ
५	पाटन विमानस्थल	बैतडी
६	ताल्चा विमानस्थल	मुगु
७	जुफाल विमानस्थल	डोल्पा
८	पालुङटार विमानस्थल	गोरखा
९	थामखर्क विमानस्थल	खोटाङ
१०	सिमरा विमानस्थल	बारा
११	मेघौली विमानस्थल	चितवन
१२	स्याङबोचे विमानस्थल	सोलुखुम्बु (३८०० मि. उचाई)
१३	मनमाया राई विमानस्थल	दित्तेल, खोटाङ
१४	शितलेश्वर विमानस्थल	लमजुङ
१५	फागुनन्द विमानस्थल	इलाम
१६	साँफेबगर विमानस्थल	अछाम
१७	गोकुलेश्वर विमानस्थल	दार्चुला
१८	फाप्लु विमानस्थल	सोलुखुम्बु
१९	देवल विमानस्थल	बझाङ
२०	हुम्दे विमानस्थल	मनाङ

६. शिक्षा (Education)

- नेपालको प्राचीन शिक्षा गुरुकुल शिक्षा प्रणालीमा आधारित थियो।
- नेपालमा व्यावसायिक शिक्षाको सुरुवात - जयस्थिति मल्ल
- नेपालमा छात्रवृत्ति दिने चलन - पृथ्वीनारायण शाह
- नेपालमा सर्वप्रथम पाठशाला खोल्न अनुमति दिने - रणोद्दीप सिंह
- नेपालमा महिला शिक्षाको सुरुवात - वीर शमशेर
- महिला शिक्षाको लागि प्रेरणा दिने - गंगाबाई
- **हाल नेपालको साक्षरता दरः ७६.२%**

  पुरुषः ८३.६%

  महिलाः ६९.४%
- **सबैभन्दा बढी साक्षरता दर भएकोः**

  प्रदेशः बागमती प्रदेश (८२.१%)

  जिल्लाः काठमाडौं (८९.२३%)
- **सबैभन्दा कम साक्षरता दर भएकोः**

  प्रदेशः मधेश प्रदेश (६३.५%)

  जिल्लाः रौतहट (५७.७५%)

शिक्षासँग सम्बन्धित केही मितिहरूः

- दरबार हाइस्कुलको स्थापना - वि.सं. १९१० असोज २७
- दरबार हाइस्कुलका पहिलोः

  हेडमास्टर - मिस्टर क्यानिङ (बेलायत)

  नेपाली हेडमास्टर - रुद्रराज पाण्डे
- भोजपुरको दिङ्लामा संस्कृत पाठशालाको स्थापना

  - वि.सं. १९३२ (बालगुरु षडानन्दद्वारा)

विद्या मन्दिर

- काठमाडौं उपत्यका बाहिरको पहिलो अङ्ग्रेजी स्कुल
  - चन्द्र मिडिल स्कुल (सिराहा, वि.सं. १९७२)
- नेपालको पहिलो कलेज - त्रि-चन्द्र कलेज
  (वि.सं. १९७५ भाद्र २७)
- नेपालको पहिलो Technical School को स्थापना
  - वि.सं. १९८७ (भिम शमशेर)
- नेपालमा सर्वप्रथम SLC बोर्डको गठन - वि.सं. १९९० कार्तिक १६
- नेपालको पहिलो परीक्षा नियन्त्रक - नन्दराम उप्रेती
- SLC बोर्ड गठन हुँदाका हाइस्कुल (२ वटा)
  - दरबार हाइस्कुल र पाटन हाइस्कुल
- पहिलो पटक परीक्षा दिएका परीक्षार्थी
  - ३३ जना (१९ जना उत्तीर्ण)
- काठमाडौंको ढोका टोलमा कन्या पाठशालाको स्थापना
  - वि.सं. २००४
- लक्ष्मीप्रसाद देवकोटा नेपालको शिक्षा मन्त्री भएको
  - वि.सं. २०१४
- नेपालको पुरानो विश्वविद्यालय - त्रिभुवन विश्वविद्यालय (२०१६)
- पाठ्यक्रम विकास केन्द्रको स्थापना - वि.सं. २०२८ भाद्र ५
- विद्यालयलाई शान्ति क्षेत्र घोषणा - वि.सं. २०६८ जेठ ११
- नेपालमा विश्वविद्यालयको सङ्ख्या - १७ वटा
- अन्तर्राष्ट्रिय साक्षरता दिवस - September 8
- दरबार हाइस्कुलमा सर्वसाधारणका लागि खुला गर्ने - देव शमशेर
- नेपालको पहिलो SLC बोर्ड फस्ट - पुष्पभक्त मल्ल
- संस्कृत विश्वविद्यालय - वि.सं. २०४३ (दाङ्ग)

- नेपालको पहिलो निजी विश्वविद्यालय - काठमाडौं विश्वविद्यालय, काभ्रे (वि.सं. २०४८)
- प्रदेश सरकारबाट स्थापना पहिलो विश्वविद्यालय - गण्डकी विश्वविद्यालय, कास्की (२०७६)
- शिक्षाका पिता - देव शमशेर
- विद्यालयका पिता -पद्म शमशेर

विद्या मन्दिर

७. स्वास्थ्य(Health)

- नेपालमा स्वास्थ्य सम्बन्धि विषयलाई पाँचौ योजनाबाट समावेश गरिएको
- DOTS = क्षयरोग सँग सम्बन्धित

स्वास्थ्यसँग सम्बन्धित केही मितिहरू

- नेपाल क्षयरोग निवारण संघको स्थापना - वि.स. २०१०
- औलो उन्मूलन संघको स्थापना - वि.स. २०१५
- राष्ट्रिय क्षयरोग निवारण केन्द्र - वि.स. २०१८
- नेपालमा लागुऔषध नियन्त्रण ऐन - वि.स. २०३३
- नेपाल **विफर** मुक्त देश घोषणा - वि.स. २०३४ बैशाख १
- नेपालमा पोषण कार्यक्रमको सुरूवात - वि.स. २०३७
- नेपालमा झाडापखाला नियन्त्रण कार्यक्रमको सुरूवात - वि.स. २०४०
- क्षयरोग नियन्त्रणमा DOTS को सुरूवात - वि.स. २०५४
- नेपाल **कुष्ठरोग** मुक्त देश घोषणा - वि.स. २०६६ माघ ५
- नेपाल **वर्ड फ्लु** मुक्त देश घोषणा - वि.स. २०७४ जेठ २८
- स्वास्थ्य मन्त्रालयको स्थापना - वि.स. २००७
- नेपाललाई रेबिज मुक्त घोषणाको लक्ष्य - सन् २०३०
- स्वास्थ्य विमा कार्यक्रमको सुरूवात - २०७२ चैत २५ (कैलाली)
- DOTS = Directly observed treatment short-course
- DOTS को सुरूवात भएको पहिलो चार जिल्ला :- भक्तपुर, नवलपरासी, पर्सा, कैलाली

८. सञ्चार (Communication)

(क) रेडियो नेपाल

- स्थापना - वि.सं. २००७ चैत २०
- स्थापनाकालको नाम - नेपाल प्रजातन्त्र रेडियो
- पहिलो समाचार वाचक - तारणी प्रसाद कोइराला
- हाल २६ भाषामा समाचार र २५ भाषामा कार्यक्रम प्रसारण
- रेडियो नेपालको प्रसारण पहुँच - जनसङ्ख्याको ९४%
- नेपालमा FM रेडियोको सुरुवात - वि.सं. २०५२

(ख) नेपाल टेलिभिजन

- स्थापना - वि.सं. २०४१ माघ १७
- नियमित प्रसारण सुरुवात - वि.सं. २०४२ श्रावण २९
- नेपाल टेलिभिजनको प्रसारण पहुँच - जनसङ्ख्याको ५२% र देश बाहिर १४६ देशमा रहेको

(ग) गोरखापत्र

- सुरुवात - वि.सं. १९५८ बैशाख २४ (देव शमशेर)
- नेपालको पहिलो साप्ताहिक पत्रिका
- गोरखापत्रको पहिलो सम्पादक - नरदेव पाण्डे
- गोरखापत्र दैनिक प्रकाशन सुरुवात - वि.सं. २०१७ फागुण ७
- गोरखापत्र रंगिन रूपमा छापिन सुरु - वि.सं. २०५९ असार १
- बहुभाषामा छापिन सुरुवात - वि.सं. २०६४ असोज १
- गोरखापत्र हाल ४६ मातृभाषामा छापिने
- थप भएको नयाँ मातृभाषाः कुलुङ्ग

विद्या मन्दिर

- नयाँ थप भएको मातृभाषाको प्रकाशन सुरुवातः वि.सं. २०८२ मङ्सिर १६ गते
- नेपाली भाषाको पहिलो पत्रिका - गोरखा भारत जीवन (१९४३)
- नेपालको पहिलो पत्रिका - सुधासागर (वि.सं. १९५५)
- नेपालको पहिलो दैनिक पत्रिका - आवाज (२००७ फागुण ८)
- निजि क्षेत्रबाट प्रकाशित पहिलो पत्रिका - जागरण

(घ) हुलाक

- नेपालमा हुलाक सेवाको सुरुवात वि.सं. -१८८५
- नेपालमा हुलाक संग्रहालयको स्थापना - वि.सं. २०२८
- विश्वमा चिठीमा टिकट टाँस्ने चलन चलाउने देश - बेलायत (पेन्नी ब्ल्याक)
- नेपालमा सर्वप्रथम हुलाक टिकटको प्रकाशन - वि.सं. १९३६
- नेपालमा चिठीमा टिकट टाँस्न सुरुवात - वि.सं. १९४४
- विश्व हुलाक दिवस - October 9

(ङ) मोबाइल फोन

- नेपालमा मोबाइल सेवाको सुरुवात - वि.सं. २०५६ बैशाख १
- नेपालमा prepaid मोबाइलको सुरुवात - वि.सं. २०६० भाद्र ६

(च) इन्टरनेट सेवा

- नेपालमा इन्टरनेटको सुरुवात - सन् १९९४
- नेपालमा सर्वप्रथम इन्टरनेटको सुरुवात गर्ने कम्पनी - मर्कन्टायल कम्पनी
- नेपाल दुरसञ्चार संस्थानको स्थापना - वि.सं. २०३२ असार १

- नेपाल दुरसञ्चार संस्थान कम्पनीमा परिणत - वि.सं. २०६१ बैशाख १
- नेपालका सबै गाविसमा दुरसञ्चार सेवा पुगेको घोषणा - वि.सं. २०६७ असार २९
- नेपाल फिलाटेलिक ब्युरोको स्थापना - वि.सं. २०१७

विद्या मन्दिर

९. विद्युत (Electricity)

- विद्युतमा पहुँच पुगेको जनसङ्ख्या - ९९ %
- हालसम्म कुल जडित विद्युत - ३६०२मे.वा.
- नेपालमा ऊर्जा दिवस - जेठ ९

(क) फर्पिङ जलविद्युत आयोजना

- नेपालको पहिलो जलविद्युत आयोजना
- स्थापना - वि.सं. १९६८, चन्द्र शमशेर
- उत्पादन क्षमता - ५०० कि.वा.
- बेलायतको सहयोगमा निर्मित
- यसबाट उत्पादित विद्युतलाई '**चन्द्रज्योति**' भनिन्थ्यो
- हाल फर्पिङमा ऊर्जा संग्रहालय रहेको

(ख) माथिल्लो तामाकोशि जलविद्युत आयोजना, दोलखा

- नेपालको सबैभन्दा ठुलो जलविद्युत आयोजना
- उत्पादन क्षमता - ४५६ मे.वा.
- दोस्रो ठुलो - कालिगण्डकी जलविद्युत आयोजना, स्याङ्जा (१४४ मेगावाट)

(ग) खिम्ती जलविद्युत आयोजना (दोलखा)

- नेपालमा निजी क्षेत्रबाट स्थापित पहिलो जलविद्युत आयोजना
- स्थापना - सन् २०००
- उत्पादन क्षमता - ६० मेगावाट

(घ) चिलिमे जलविद्युत आयोजना (रसुवा)

- नेपालमा हालसम्मकै सस्तो मानिएको जलविद्युत आयोजना
- लागत - रु २.१९ प्रति युनिट
- उत्पादन क्षमता - २२.१ मेगावाट

केही जलविद्युत आयोजनाको उत्पादन क्षमता

क्र.सं.	आयोजनाको नाम	स्थान	क्षमता
१.	भोटेकोशि जलविद्युत आयोजना	सिन्धुपाल्चोक	४५ मेगावाट
२.	मस्याङ्दी जलविद्युत आयोजना	तनहुँ	६९ मेगावाट
३.	मध्यमस्याङ्दी जलविद्युत आयोजना	लमजुङ	७० मेगावाट
४.	देवीघाट जलविद्युत आयोजना	नुवाकोट	१४.१ मेगावाट
५.	पश्चिम सेती जलविद्युत आयोजना	डोटी	७५० मेगावाट (प्रस्तावित)
६	चमेलिया जलविद्युत आयोजना	दार्चुला	३० मेगावाट
७.	पनौती जलविद्युत केन्द्र	काभ्रे	२४०० किलोवाट
८.	कुलेखानी जलविद्युत आयोजना	मकवानपुर	६० मेगावाट
९.	कालिगण्डकी 'A' जलविद्युत आयोजना	स्याङ्जा	१४४ मेगावाट
१०.	सिंगटी जलविद्युत आयोजना	दोलखा	१६ मेगावाट
११.	मिदिम खोला जलविद्युत आयोजना	लमजुङ	३ मेगावाट
१२.	राहुघाट जलविद्युत आयोजना	म्याग्दी	४० मेगावाट
१३.	माथिल्लो त्रिशुलि ३'A' जलविद्युत आयोजना	रसुवा र नुवाकोट	६० मेगावाट
१४.	माथिल्लो भोटेकोशि जलविद्युत आयोजना	सिन्धुपाल्चोक	४५ मेगावाट

THANK YOU